

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

CONCEPTUAL BASIS OF TRAINING MODERN SPECIALISTS IN THE CONTEXT OF THE INNOVATION EDUCATIONAL PARADIGM

Статтю присвячено дослідженню концептуальних основ підготовки сучасних фахівців в умовах зміни парадигми освіти. На основі аналізу філософської й педагогічної літератури визначено передумови кризи класичної парадигми освіти, обумовлені динамікою соціокультурної дійсності (випадковість, нестійкість, динамізм і непередбаченість світопорядку; становлення інформаційного суспільства; глобалізація освіти, синтез природничих і гуманітарних наук), встановлено сучасні тренди освіти, серед яких інформатизація й діджиталізація освіти, глобалізація освітнього простору й інтернаціоналізація навчання, зміна концепції викладання, удосконалення навчального середовища, розроблення та імплементація інституційних політик і стратегій. Проаналізовано моделі світу як взаєдоповнювальні основи сучасних парадигм у ретроспективі розвитку суспільства (від індустріального до суспільства знань), що зумовлює необхідність переосмислення концептуальних основ підготовки фахівців як активних агентів розвитку систем національного господарювання майбутнього. Виокремлено й схарактеризовано існуючі концепції освіти, а саме концепцію гармонійної цілісності (реалізація ідей створення єдиної, цілісної, гармонійної теорії педагогіки і централізованої системи управління освітою), релятивістсько-плюралістичну (визнає необхідність застосування принципів плюралізму, педоцентризму та релятивізму в педагогічній діяльності, пріоритетність ролі індивідуальних інтересів над громадськими) й синтетичну (поєднує обидві попередні концепції освіти, визначаючи, що загальні, громадські інтереси в педагогічному процесі мають бути мінімальними) концепції. Визначено методологічні напрями й підходи як підґрунтя підготовки сучасних фахівців, основними серед яких є аналітичний, критико-раціоналістичний, необіхевіористський, неопрагматичний, соціал-конструктивістський, емансипаторсько-педагогічний, діалогічний, екзистенційно-герменевтичний, гуманітарно-педагогічний, постмодерністський, синергетичний.

Ключові слова: підготовка сучасних фахівців, парадигма освіти, тренди сучасної

освіти, методологічні підходи, інформаційне суспільство.

The article is devoted to the research of conceptual bases of training of modern specialists in the conditions of changing the paradigm of education. Based on the analysis of philosophical and pedagogical literature, the preconditions of the crisis of the classical paradigm of education, determined by the dynamics of socio-cultural reality (randomness, instability, dynamism and unpredictability of world order, the formation of an information society, the globalization of education, the synthesis of natural and humanitarian sciences) are determined. Modern educational trends are established, among them the informatization and digitalization of education, the globalization of the educational space and the internationalization of education, the change of the concept of teaching, the improvement of the educational environment, the development and implementation of institutional policies and strategies. The models of the world are analyzed as the basis of modern paradigms in the retrospect of the development of society (from the industrial to the knowledge society), which necessitates a rethinking of the conceptual foundations of the training of specialists. The existing concepts of education, namely, the concept of harmonious integrity (implementation of ideas for the creation of a unified, holistic, harmonious theory of pedagogy and the centralized system of education management), are relativistic-pluralistic (recognizes the need for the application of the principles of pluralism, pedocentrism and relativism in pedagogical activity, the priority of the role of individual interests over social) and synthetic (combines both the previous concepts of education, defining that the general, public interest in the teacher which process should be minimal) concepts are characterized. The methodological directions and approaches are defined as the basis for the training of modern specialists, the main ones include analytical, critical-rationalist, neobehaviorist, neopragmatic, social-constructivist, emancipatory-pedagogical, dialogical, existential-hermeneutic, humanitarian, pedagogical, postmodern, synergetic.

Key words: training of modern specialists, paradigm of education, trends of modern education, methodological approaches, information society.

УДК 37.013.73

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-17>

Ковальська В.С.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
методики та менеджменту освіти
Української інженерно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні трансформаційні процеси соціокультурної дійсності й ситуація нечіткого спрямування національної освіти визначають необхідність перегляду її існуючих парадигм з метою виокремлення оптимальних векторів розвитку систем професійної підготовки фахівців, орієнтованих на формування ціннісної моделі інноваційної людини майбутнього. З огляду на неспроможність традиційної класичної парадигми освіти задовольнити потреби суспільства, наукову увагу як філософів, так і педагогів сучасності зосереджено на дослідженні нової,

інноваційної парадигми освіти як підґрунтя підготовки сучасних фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз філософської й педагогічної літератури засвідчує активізацію наукових пошуків учених у напрямі дослідження філософських засад професійної підготовки спеціалістів. Так, шляхи оновлення вітчизняного освітнього дискурсу вивчають В. Андрущенко, О. Базалук, В. Кремень, В. Лутай, Н. Сухова, І. Передборська. Аналіз проблем української освіти з філософським підходом до їх пояснення та вирішення реалізується такими

науковцями, як М. Бойченко, І. Каленюк, С. Клепко, М. Михальченко, В. Огнев'юк, Є. Пінчук, М. Романенко, О. Шевченко, А. Ярошенко. Дослідження концептів сучасної професійної освіти здійснюється й зарубіжними дослідниками (Б. Брецинка, Г. Гізеке, К. Данелт).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість наукових напрацювань у цій галузі, не достатньо дослідженими залишаються питання визначення в засадничих основ сучасних парадигм в ретроспективі розвитку суспільства, що становлять підґрунтя професійної підготовки сучасних фахівців з інноваційно-продуктивним типом мислення.

Метою статті є визначення концептуальних засад підготовки фахівців у контексті інноваційної освітньої парадигми.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукової літератури [1; 4; 6; 9] засвідчив, що сучасні зміни в освіті, які призводять до невідомості її класичної парадигми, спричинені низкою соціокультурних та політико-економічних обставин. У першу чергу, вони обумовлені бурхливим розвитком інформаційних технологій, їх проникненням у всі сфери людського буття, що передбачає перехід людства до нового типу цивілізації, яку у науковій літературі називають «інформаційним суспільством», що трактується як суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку [5].

У той же час, як зазначено В. Андрущенком, І. Передборською, відбулися зміни й в екзистенційній ситуації людства. Світ характеризується безпрецедентним зростанням випадковості, нестійкості, динамізму та непередбаченості. У просторі існування Homo Sapiens створюються все нові та нові зони ризику й невизначеності. Сучасна наукова картина світу свідчить про кризу раціоналістичного світогляду, який орієнтував людину на постійне перетворення світу в своїх інтересах за законами розуму [7].

Інша особливість світоглядної переорієнтації пов'язана з виникненням у кінці ХХ ст. передумов

для синтезу природничих і гуманітарних наук. Суть цього феномена полягає в тому, що наукове знання набуває статусу духовного пошуку, з частково вузькопрофесійної діяльності перетворюється на смисложиттєву орієнтацію.

На сучасні освітні процеси також впливає і глобалізація як об'єктивно зумовлений процес зростання загальної взаємозалежності країн в умовах розширення обріїв сучасного світу. Розуміння глобалізації як різноманіття є важливим методологічним ключем до тлумачення інтеграційних процесів у сучасній освіті. Загалом вплив сучасних соціокультурних тенденцій на систему освіти виявляється в посиленні її ролі як джерела ідей, нового знання, технології, інформації; усвідомленні імперативу виживання і глобальної відповідальності за свої дії, що визначається мірою духовного у кожній людині; урізноманітненні соціальних укладів суспільства, що зумовлює потребу в гнучкості мислення, сприйняття світу та діалозі культур [7].

Отже, фактори, що обумовлюють зміни сучасних освітніх систем, в узагальненому вигляді представлено на рис. 1.

Таким чином, означений соціокультурний й технологічний контексти внаслідок невідомості класичної освітньої парадигми зумовлюють процес кардинальних змін в освіті, і, відповідно, перегляду засадничих принципів реалізації професійної підготовки сучасних фахівців, яка має враховувати новітні тенденції розвитку освіти. Саме проектування траєкторії розвитку закладів освіти з урахуванням стратегічних освітніх трендів уможливить підготовку компонентних спеціалістів, що відповідають вимогам сучасності.

На основі узагальнення результатів дослідження наукової літератури [2; 5; 7], було виокремлено сучасні тенденції розвитку освіти, які представлено у вигляді рис. 2.

Якщо поняття глобалізації, інтернаціоналізації, інформатизації для освітньої сфери є не новими, то термін «діджиталізація освіти» у науковому тезаурусі з'явився відносно нещодавно, тому є малодослідженим.

Так, Ж.-П. де Клерк підкреслює, що діджиталізація полягає у використанні цифрових техно-

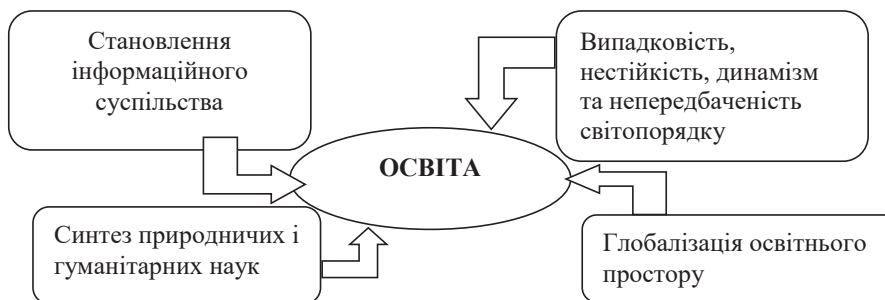

Рис. 1. Фактори змін сучасних освітніх систем

логій та даних (оцифрованих (діджитизованих) та існуючих у цифровій формі спочатку) з метою зміни/трансформації процесів (відмінних від суто діджитизації останніх) та створення належного середовища для їх реалізації, в основі якого – використання цифрової інформації. Для цілей освіти діджиталізація розглядається як уможливлення, поліпшення та/або перетворення освітніх процесів через застосування цифрових технологій та більш широке використання перетворених у знання цифрових даних із метою одержання певних переваг [8].

Діджиталізація освіти вбачається в використанні онлайн-бібліотек; онлайн-курсів; студентських порталів; соціальних медіа для комунікації; персоніфікованих навчальних порталів; депозитаріїв; е-портфоліо; онлайн іспитів та тестів; MOOCs; tablet computing; games, gamification; learning analytics; 3Dprinting and wearable technologies тощо. Основні напрями діджиталізації представлено на рис. 3.

Однак, як було встановлено науковцями, бурхливий економічний і технологічний розвиток інформаційних технологій, що призводить до

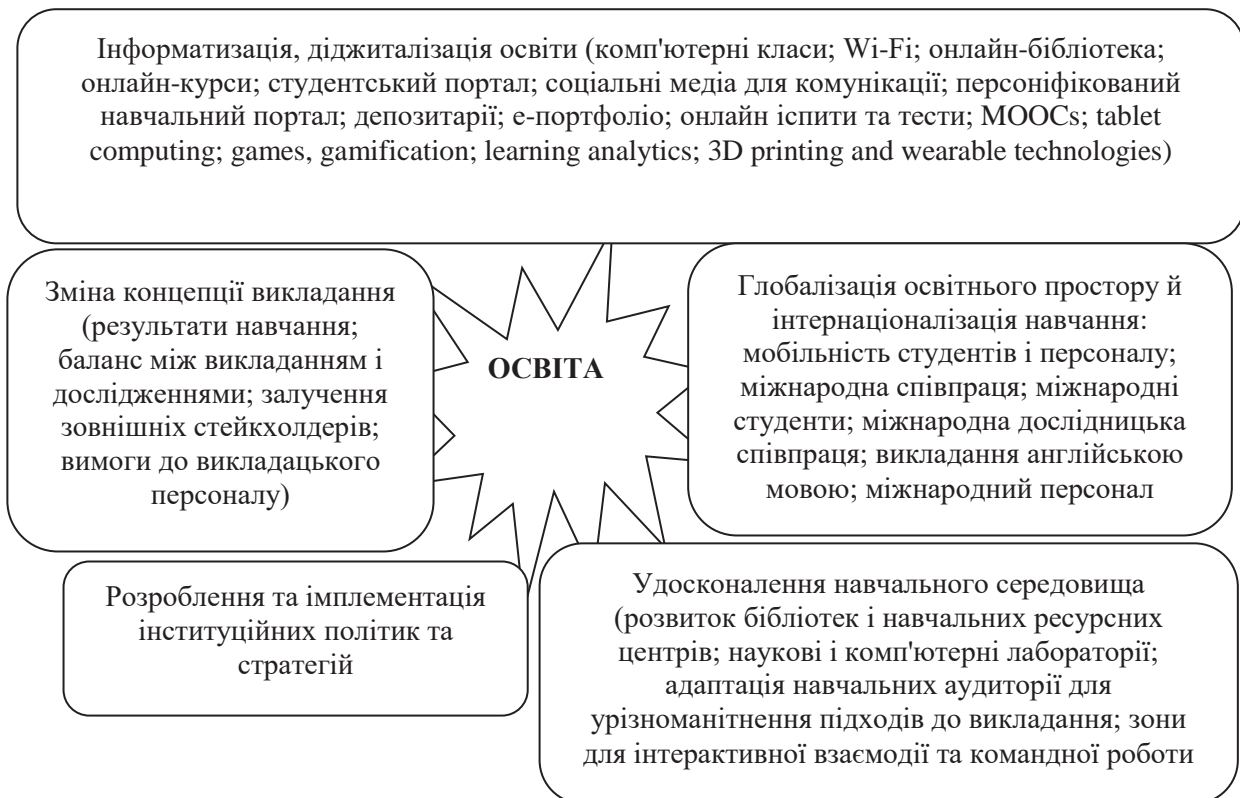

Рис. 2. Тренди сучасної освіти

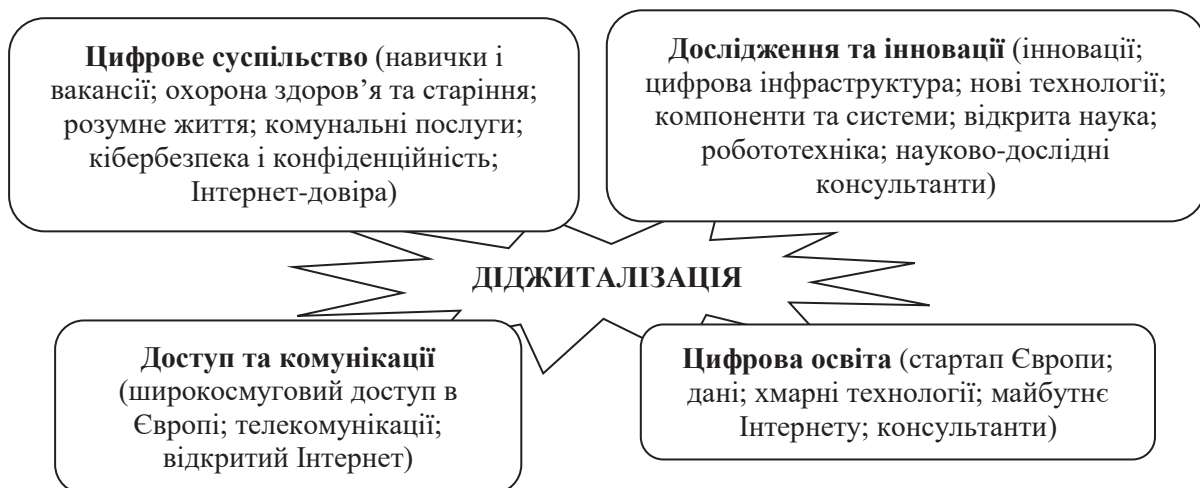

Рис. 3. Напрями діджиталізації

збільшення обсягу інформації, не обов'язково забезпечує приріст знань. Все більш очевидним є той факт, що інформаційне суспільство не гарантує якості і безпеки життя своїх громадян. Тому усвідомлюючи глибокі протиріччя і загрози у розвитку інформаційного суспільства, мислителі стали активно здійснювати дослідження інших вимірів нового соціального порядку. Наслідком такого пошуку стало формування концепції суспільства знань [4].

Т. Кучера, Л. Насонова, В. Дейнека визначають суспільство знань як суспільство, джерелом розвитку якого є власна багатоманітність та власні здібності щодо створення й поширення інтелектуального продукту, ключовими цінностями якого є навчання для всіх протягом життя і розвиток всього різноманіття знань як цінності. Суспільство знань відрізняється від інформаційного суспільства в тому, що перше служить для перетворення інформації в ресурси, які дозволяють суспільству вживати ефективних заходів, у той час як останнє тільки створює і поширює вихідні дані [4].

Тому перспективним завданням освітньої сфери є формування у майбутніх фахівців як агентів розбудови суспільства знань інноваційного мислення, орієнтованого на ефективне створення новацій і конструктивне ставлення до нововведень. У такому суспільстві зростає значення міждисциплінарного, системного знання, яке дозволяє самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, в критичних і стресових ситуаціях, в тих випадках, коли людина стикається з новими досить складними природними і соціальними явищами і процесами.

Осмислення науковцями таких перспектив активізує їх пошук у напрямі дослідження нових

концепцій освіти, нових форм організації наукового знання, спрямованих на модернізацію системи професійної підготовки фахівців. Динаміка такого пошуку обумовлюється зміною цивілізацій, соціокультурної дійсності, умов функціонування суспільства, зміною моделей світу. На основі аналізу літературних джерел [1, 3, 6] було систематизовано динаміку розвитку суспільства у світі як основи сучасних парадигм (рис. 4).

Проаналізуємо більш детально наукові теорії як основу концептів підготовки майбутніх фахівців. Як підкреслено В. Кізімою, представники класичної парадигми виводили знання про людину із загального, світоглядно-філософського уявлення про світ, розглядаючи людину як його частину, вторинну і цілком залежну від нього. Викладач у цьому разі виступає як посередник, що передає одержану систему знань учневі. Класична освіта вимагала збереження та засвоєння «класичних» взірців, була рухом від минулого до сучасного, мала насамперед відтворювальний характер [3].

Як зазначається сучасними дослідниками [4; 6; 7], наразі ця теорія практично вичерпала себе і не відповідає вимогам сучасного суспільства. На подолання недоліків класичної теорії з'явився некласичний підхід як основа парадигми освіти, що розглядає суб'єкта, людину як таку, що здатна поставити себе в центр ситуації або й усього світоладу. Новою методологічною настановою є орієнтація на світ як на привід і засіб розвитку людини й самої людської життєдіяльності [3].

У той же час, сучасна соціокультурна дійсність як гетерогенна, мінлива, багатоваріантна, плюральна викликає до життя нові, нетрадиційні альтернативні підходи, передумови розвитку суспільства знань, які дають змогу відійти від одно-

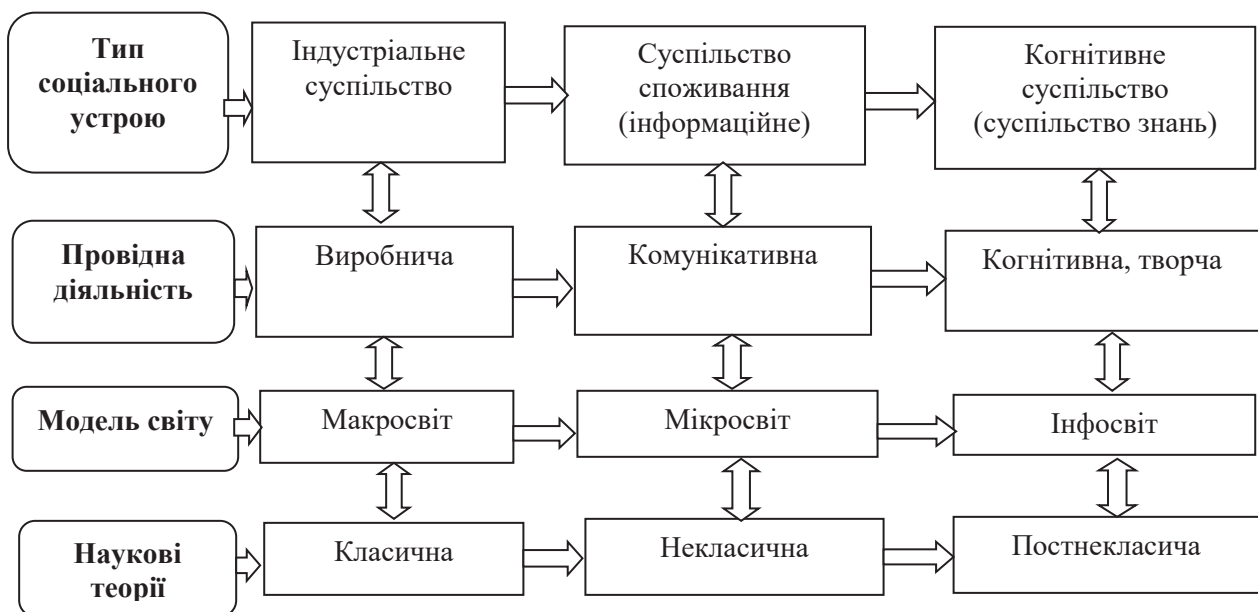

Рис. 4. Моделі світу як взаєднічні основи сучасних парадигм

значного визначення реальності і людини, відмовитися від понять лінійності і редуccionізму на користь гармонії, цілісності, різноманітності. Як підкреслюють В. Андрущенко, І. Передборська, останні знайшли своє відображення в постнекласичній науці, яка ґрунтується на новій парадигмі світобачення, провідною особливістю якої є посилення гуманістичної компоненти [7].

Постнекласична методологія враховує, що сьогоднішні реалії роблять тривіальним твердження, що не світ і не людина існують самі по собі, а їхня цілісність. Метою повинна бути творчість, але не як самоціль і не за будь-яку ціну, а як синергія. Саморозвиток людини має сенс тоді, коли він водночас є умовою подальшого взаєморозвитку людини і суспільства [3].

Отже, моделлю особистості в новій парадигмі освіти має стати інноваційна людина. Вона розглядає оточуючий світ не як сталу, гармонійну структуру, до якої потрібно пристосовуватися, а як сферу пізнавальної та практичної невизначеності, яку потрібно редукувати як послідовність різноманітних труднощів, що необхідно подолати. Винахідливість стає архетипом діяльності для інноваційної людини, а провідною метою навчання – формування в неї власної дослідницької позиції. Отже, конструювання та впровадження нових освітніх моделей потребує певних змін у світоглядних засадах освіти. В особистісному ракурсі освіта повинна враховувати: зміни стереотипів поведінки; образи мислення. У соціальному плані вона має брати до уваги: зміни моделей освіти; способи трансляції соціокультурного досвіду покоління; відповідність змісту освіти сучасній науковій картині світу. Сучасні знання все більше орієнтуються на гуманітарні цінності, на людину, на те, яким повинен бути світ [3].

Певною мірою означені вимоги реалізовані в існуючих концепціях освіти (рис. 5).

Гармонійно-цілісний напрям філософії зумовлює розвиток педагогіки гармонійної цілісності, спрямований на досягнення певної вищої форми єдності між людьми з метою вирішення глобальних проблем - відомої соборної єдності всього людства. Ідеї першого напрямку застосовуються для розв'язання проблем сучасної педагогіки, а саме для подолання розриву між предметами, що вдосконалюються, та вирішенням важливих суперечностей педагогічного процесу. Невирішеною проблемою у педагогічному процесі є проблема пріоритетної ролі педагога з тим, хто навчається. Домінування монологічної форми викладання навчального матеріалу сприяло відведенню учневі в основному пасивної ролі об'єкта педагогічного процесу, надаючи його інтересам другорядного значення [6].

Такі форми гармонійно-цілісної філософії і педагогіки не допомогли вирішити глобальних проблем сучасного людства і вивести його системи освіти із кризового стану. Уникнути цього намагається другий напрям філософії сучасної освіти – релятивістсько-плюралістичний або напрям, оснований на визнанні пріоритетного значення ідей педоцентризму, релятивізму і плюралізму, перевазі особистих цінностей над загальними. Цей напрям характеризується особливим ставленням до того, хто навчається, як до основного суб'єкта педагогічного процесу. Таке відношення вимагає від педагога вироблення методик, за допомогою яких можна максимально розкрити специфічні для кожного учня здібності. Найважливіша риса напрямку полягає в наданні уваги формуванню творчої особистості [6].

Визнання пріоритетності тільки одного з двох напрямів філософії сучасної освіти або тільки однієї головної суперечності педагогічного процесу не веде до вирішення проблем сучасної освіти. Це зумовило виникнення третього, синтетичного напрямку філософії як реальної потреби подолати пріоритетну

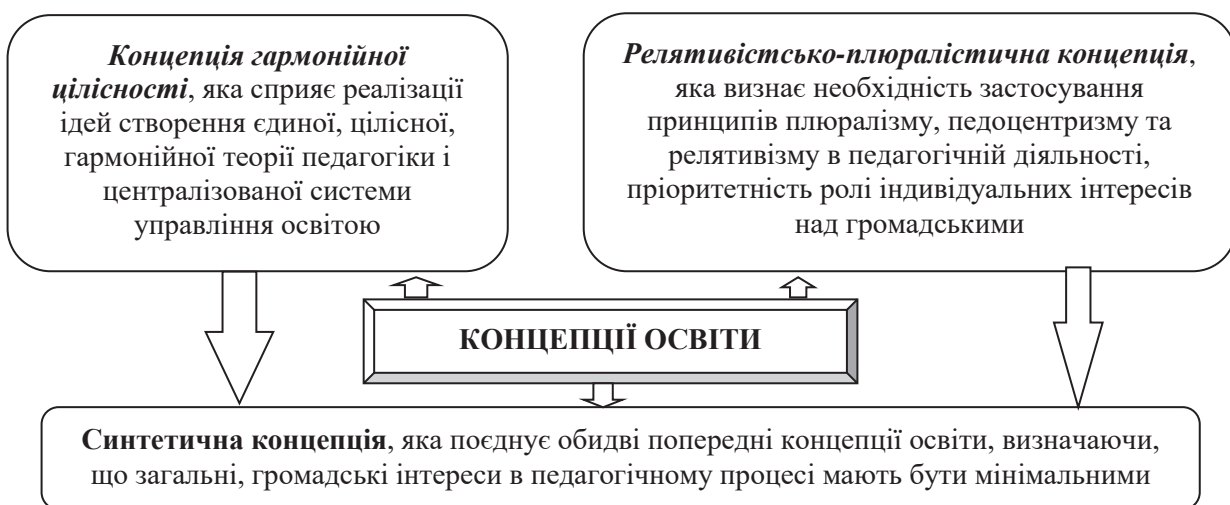

Рис. 5. Існуючі концепції освіти

роль вихідних принципів двох попередніх напрямів і здійснити такий синтез їх позитивних ідей, який дав би можливість краще вирішити основні проблеми сучасної освіти. Вихідним положенням цього напрямку філософії освіти є те, що жодна із сторін суперечностей педагогічного процесу не повинна мати пріоритетного значення по відношенню до іншого (треба виходити з найважливішої ролі обох). У сучасній парадигмі освіти педагог і той, хто навчається, уважаються суб'єктами педагогічного процесу, але за педагогом все ж зберігається ведуча роль, що обумовлює особливу його відповідальність за ступінь власної підготовки [6].

Таким чином, становлення сучасного філософсько-освітнього дискурсу уможливило виокремлення науковцями сукупності найбільш релевантних методологічних напрямів й підходів як підґрунтя

концепту професійної підготовки сучасних фахівців (табл. 1) [2; 4; 7; 9].

Отже, нова парадигма пріоритетом вищої освіти визначає інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку, формування інноваційного фахівця з продуктивним типом мислення та системою ціннісних орієнтирів, інтернаціоналізацію й діджиталізацію освітніх процесів. Тому детермінантою нової системи освіти є сучасні інформаційні технології, а також телекомунікаційні технології зберігання, обробки і передачі інформації; розвиток ринку освітніх послуг; глобалізація освіти; безперервна й випереджаюча освіта.

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження засвідчують, що на тлі динамічних змін соціокультурної дійсності переосмислення вимагають й концепти підготовки сучасних фахівців,

Таблиця 1

Методологічні напрями й підходи до сучасної освіти

Назва	Представники	Характеристика
Аналітичний	В. Брецинка, А. Фішер, І. Шеффлер	Проголошує детермінованість автономії людини, цілей освіти вимогами суспільства, обмеженість змісту освіти критеріями верифікації.
Критико-раціоналістичний	Г. Здарцил, Ф. Кубе, Р. Лохнер	Піддає критиці ірраціоналізм і тоталітарний підхід в освіті, натомість проголошує виховання критично-перевіряючого розуму і становлення відповідного стилю життя
Необіхевіо-ристський	С. Прессі, Б. Скіннер, Е. Толмен, К. Халл	Людська поведінка – керований процес, зумовлений застосуванням стимулів, тому вимагає позитивного підкріплення. Метою освіти є керована особистість, а її головною моральною якістю повинно стати відчуття відповідальності.
Неопрагматичний	А. Комбс, Е. Келлі, А. Маслоу, К. Роджерс	Виходить із визнання внутрішньої детермінації поведінки людини та оцінки зовнішнього середовища як такого, що своїми функціями контролю, критики заважатимуть самовиразу та зростанню особистості.
Соціал-конструктивістський	Р. Будон, П. Жіральделлі, Т. Альвес-Маззотті	Свідоме конструювання суб'єктами навчального процесу соціальної реальності у відповідності до їхніх ціннісних переваг із метою переосмислення існуючого інтелектуального досвіду, подолання соціальних негараздів та формування нових знань.
Емансипаторсько-педагогічний	С. Боуелс, М. Еплл, А. Ілліч, П. Макларен, П. Фрейре	Визнає необхідність включення освіти в рух за визволення особистості, від панування відчужених структур та ідеологій, виховання емансипованих суб'єктів, здатних до вільного дискурсу, шляхом формування в них критичного мислення.
Діалогічний	М. Бубер, О. Розеншток-Гюссі	Абсолютизує роль діалогу в міжлюдських стосунках, визнає його як засадничий принцип побудови освітнього процесу.
Екзистенційно-герменевтичний	У. Баррет, О. Больнов, Г. Ноль, Г. Рот	Центрується на виявленні сенсу освіти, на осмисленні і формуванні нового образу людини в контексті реалій її існування.
Гуманітарно-педагогічний	Е. Венігер, Т. Літт, Г. Ноль, Г. Рот	Гуманітарна спрямованість педагогіки, гуманізація закладів шляхом проголошення їхньої автономії від політики, ідеології та виходячи з того, що сутністю людини є людяність.
Пост-модерністський	С. Ароновітц, Н. Бурбуліс, Г. Жиру, В. Фішер	Переоцінка суб'єкт-об'єктних відносин, подолання ієрархій та владних відносин. Виступає проти диктату теорій, систем у педагогіці, за плюралізм самоцінних практик і нові форми виробництва знань
Синергетичний	О. Астафьева, Л. Бевзенко, Н. Кочубей, В. Лутай, І. Предборська	Освіта – відкрита, складна, нерівноважна систем, де діють нелінійні процеси самоорганізації; людині відводиться роль творчого суб'єкта, що винаходить способи оптимального впливу на самого себе і водночас на систему освіти.

оскільки класична парадигма освіти вже не задовольняє потребу суспільства у компетентних спеціалістах з інноваційно-продуктивним типом мислення. Це зумовлює активізацію наукового пошуку філософських основ нової парадигми освіти, здатної забезпечити створення інноваційної освітньої системи, заснованої на діджиталізації, інтернаціоналізації освіти, концепції випереджаючого навчання, бо тільки така система може прискорити темпи входження України в коло розвинених країн й подолати недоліки існуючих технократично-егоїстичних форм. На основі аналізу літературних джерел виокремлено існуючі концепції освіти (концепцію гармонійної цілісності, релятивістсько-плюралістичну й синтетичну) та найбільш релевантні методологічні підходи й напрями як підґрунтя реалізації професійної підготовки сучасних фахівців. Перспективами подальших досліджень вбачається теоретичне обґрунтування й розроблення моделі професійної підготовки сучасних фахівців в умовах інноваційної парадигми освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базалук О.О. Філософія освіти : навчально-методичний посібник. Київ, 2010. 164 с.
2. Берегова Г.Д. Значущість філософії освіти в історичному контексті. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2016. № 65. С. 251–262.
3. Кізіма В. Ідея та принципи постнекласичної освіти. *Вища освіта України*. 2003. № 2. С. 20–31.
4. Кучера Т.Н., Насонова Л.І., Дейнека В.В. Навчальний посібник з курсу «Філософія освіти» для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». Харків : ХНМУ, 2015. 63 с.
5. Петрухно Ю. Інформаційне суспільство: поняття: основні складові, характеристика. *Вісник ОНУ*. 2014. Т. 19. Вип. 1. С. 127–133.
6. Сухова Н.М. Становлення методологічних засад філософії освіти як пріоритетної галузі гуманітарного знання : монографія. Київ, 2001. 312 с.
7. Філософія освіти : навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 329 с.
8. Brennen S. Digitalization and Digitization. URL: <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/> (дата звернення: 05.10.2018).
9. European higher education in the world. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. Brussels, 11.7.2013.COM (2013).499 final.15 p.